

แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

THE APPROACH FOR LEARNING PROCESSES MANAGEMENT FOR COMMUNITY PLANING

ผู้วิจัย

พัทธนันท์ หรรษาภิรมย์โชค¹

Pattanan Hansapiromchoke

feduppm@ku.ac.th

อรจรรย์ ณ ตะกั่วทุ่ง²

Onjaree Natakatoong

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนมีการดำเนินการวิจัย 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 จำนวน 44 ชุด 2) การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน 3) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นผู้เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้จำนวน 10 คน 4) ตรวจสอบ (ร่าง) แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน และ 5) การนำเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน ฯ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการพิจารณาในการ

วางแผนพัฒนาชุมชน โดยแสดงความเชื่อมโยงบัญชีครัวเรือนกับการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน และ 2) กลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน

2. การถอดความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 34 คน มีความเห็นว่าผลการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า สิ่งที่ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากการเรียนรู้บัญชีครัวเรือน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเองเนื่องจาก รู้รายจ่ายของตนเอง ว่าจ่ายอะไรบ้าง ฟุ่มเฟือยอะไรบ้าง โดยมีการลดรายจ่าย มีการวางแผนชีวิตโดยจัดทำแผนการปรับลด ปลดหนี้ และทำให้ครอบครัวอบอุ่นมากขึ้น

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 10 คน เห็นว่าส่วนประกอบของการจัดกระบวนการเรียนรู้ประกอบด้วย 3 ส่วน ได้แก่ องค์ประกอบ ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน และเป้าหมายในการพัฒนาชุมชน

4. การสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน เห็นว่าควรลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอนจาก 5 ขั้นตอน

5. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1) ข้อมูลโดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี 2) กลไก ประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์ การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3) กระบวนการเรียนรู้

¹อาจารย์ ภาควิชาครุศึกษา คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

²ภาควิชาเทคโนโลยีและสื่อสารการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 3.1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน
- 3.2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน
- 3.3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วนและ
- 3.4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

คำสำคัญ : แนวทาง การพัฒนา กระบวนการเรียนรู้
วางแผน ชุมชน

ABSTRACT

The objectives of the research on the development of quality of life according to the guidelines of the learning community were to develop the approach for learning processes management for community planning. The research was divided into five steps, which were; 1) analyze and synthesize basic data from reports about the environment of the collaborative project to solve poverty problems, social and health development in 17 provinces phase 1 and phase 2 (a total of 44 projects), 2) perform in-depth interviews with 34 samples from 17 provinces to capture knowledge from best communities which had household account analysis for community planning, 3) interview independent developers, local administration organization officers, researchers, academics, concerned personnel from public and private sectors, and stakeholders (a total of 10 interviewees) on learning processes for community planning, development of the quality of life, and learning community, 4) draft and verify a manual on management of learning processes for community planning by using the focus group process with 9 experts and a manual on data analysis for developing the quality of life of the community following the sufficiency economy philosophy by using the focus group process with 10 experts, and 5) propose the approach of learning processes management for community planning.

Results

The result of the analysis and synthesis of data from the co-operative project to solve poverty problems, social and health development showed that 1) the use of data from household accounts for analysis for the purpose of community development planning showed the connections in community planning and showed changes in individual, household and community levels and 2) there were functions from all sectors.

The capturing the best model of communities by interview with 34 experts and stakeholders from communities viewed that the analysis results of household account leading to using data for communities planning, that was, the factors which affected to changing from learning household account were composed of high expense leading to self-awareness of economical and excessive expenses and expense reduction, having life planning through reduction of debts and these made warm in families.

The in-depth interviews with the sample group of 10 experts in learning process management for community planning revealed that the manual for learning process management for community planning comprises three sections. elements, learning processes management for community planning and goal of community development.

Focus group interview with 10 experts on learning process management for communities planning was presented that the second step should promote because of approaching leaning environment (idea brainstorming) and knowledge management can lead to mechanical components. In this case, learning process was decreased and only 4 stages from 5 stages.

The approach for learning processes management for community planning comprises three sections. Section 1 data for analysis from the household accounts. Section 2 mechanism, which includes people, relation, knowledge management and environment learning in the community. And section 3 learning processes management for community planning, which includes, 1) review of plan and acknowledgement of community problems, 2) co-planning and learning for community's problem solving, 3) implementation of the plan to link the resource all sectors. And 4) summarize the lessons learned and evaluation of community's problem solving.

Keyword : Approach, Developing, Plan, Community

บทนำ

การสัมมนานำเสนอผลการดำเนินงานโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคมและสุขภาวะในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 2 ในวันที่ 6 – 7 เดือนกันยายน พ.ศ. 2553 ณ ห้องประชุม Convention Hall ศูนย์ประชุมสถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ กรุงเทพมหานคร ข้อมูลจากการนำเสนอผลการสัมมนาแกนนำ เรื่อง สถานการณ์ขับเคลื่อน ณ ปัจจุบันของขบวนคนอาสา 17 จังหวัด ในส่วนของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นสามารถสรุปได้ว่า ในปี พ.ศ. 2548-2549 เกิดการเปลี่ยนทัศนคติเรื่องความร่วมมือต่อกันระหว่างภาครัฐกับคณะประสานงานภาคประชาชน และคณะทำงานในพื้นที่ ทุกระดับด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “แผนชุมชน” ต่อมาในปี พ.ศ. 2550-2551 ก้าวจากข้อมูลพิมพ์เขียวมุ่งสู่ข้อมูลจุดระเบิด โดยเกิดการปรับเปลี่ยนความคิดของผู้ที่เกี่ยวข้องว่าการระเบิดมาจากข้างในด้วยข้อมูลฐานล่างได้ ซึ่งพบได้จากการจัดทำบัญชีครัวเรือน ข้อมูลเชิงประเด็น แผนชุมชน มีจังหวัดต้นแบบที่ขับเคลื่อนการแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ด้วยข้อมูลบัญชีครัวเรือนที่บ้านทีกต่อเนื่อง 4 เดือน จำนวน 10,252 ครัวเรือน และพื้นที่ต้นแบบการจัดการที่ดิน การจัดการน้ำจากการสำรวจ

ข้อมูลและการจัดการโดยครัวเรือน ชุมชนและจังหวัด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2552-2553 เกิดพื้นที่ครูทุกระดับมีการตกผลึกทางความคิดอย่างเป็นรูปธรรมจนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมแบบระเบิดจากข้างในด้วยข้อมูลจากฐานล่าง จำนวน 41,025 ครัวเรือน มีต้นแบบชุมชนตำบลเข้มแข็งแบบระเบิดจากข้างในด้วยบัญชีครัวเรือนเต็มพื้นที่ไม่น้อยกว่า 28 ตำบลในเกือบทุกจังหวัดของโครงการ และสิ่งสำคัญคือการใช้พลังจากข้อมูลจากฐานล่างในการกำหนดทิศทางการพัฒนาได้อย่างสอดคล้องกับความต้องการในพื้นที่สำหรับการจัดการความรู้ (Knowledge Management) เป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างองค์ความรู้ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ 1) การถอดความรู้ 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 3) การนำความรู้ไปใช้ และ 4) การบำรุงรักษาความรู้ หากชุมชนใดสามารถจัดการกับความรู้และภูมิปัญญาของบุคคลในชุมชนได้อย่างเป็นระบบและสามารถพัฒนาตนเองและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและสุขภาวะได้ ความสำเร็จเหล่านี้ย่อมสามารถนำความเข้มแข็งของชุมชนได้อย่างแน่นอนโดยเฉพาะโครงการความร่วมมือเพื่อแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะนั้นได้อาศัยแนวคิดของการทำวิจัยเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ คือ “ความร่วมมือ” (Collaboration) และ “การเรียนรู้ร่วมกัน” ซึ่งสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้มากกว่า คือ การเรียนรู้และเครือข่ายโดยเน้นการทำงานแบบเสริมแรงกันระหว่างคนที่มีจุดแข็งต่างกัน โดยการเปิดพื้นที่เพื่อให้ทุกฝ่ายทำงานร่วมกันและใช้จุดเด่นจุดแข็งของแต่ละฝ่ายมาเสริมแรงซึ่งกันและกันและทำให้สามารถแก้ปัญหาได้อย่างมีพลังมากกว่าปล่อยให้ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดทำงานลำพัง โดย สกว. ได้ค้นพบว่า “แผนอันเกิดจากข้อมูลที่ทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน” เป็นเครื่องมือส่งสัญญาณที่สำคัญในการขับเคลื่อนงาน (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 14-16)

สำหรับปฏิบัติการของการสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ โดยมีชาวบ้านเป็น

ตัวหลักที่ต้องเรียนรู้ด้วยตนเองเพื่อเพิ่มความสามารถในการจัดการปัญหาของตนเอง โดยมีภาคีพัฒนาเข้าร่วมสนับสนุนอย่างเป็นกระบวนการนี้ คือ การสร้างการกลไกความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาอย่างบูรณาการในพื้นที่ โดยมีเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการ (สีลาภรณ์ บัวสาย, 2554: 27-30) ซึ่งประกอบด้วย (1) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ที่เข้มข้นจากข้อมูลที่ได้ ซึ่งถือเป็นตัวแปรสำคัญของการสร้างให้เกิดปัญญาของชุมชน และนำไปสู่การแก้ปัญหาในรูปแบบของการทำ “แผนชุมชน” ที่มีการสานต่อร่วมกันทุกภาคส่วน และ (2) กระบวนการจัดการความสัมพันธ์ ของคณะทำงานที่มีหลายระดับตั้งแต่หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด โดยมีเป้าหมายในการแก้ปัญหาความยากจนร่วมกัน นอกจากนี้ขั้นตอนที่สำคัญในการสร้างพลังแห่งการเรียนรู้ของชุมชน คือ การถอดความรู้ (Knowledge Capture) ซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการถอดกลวิธีการทำงานที่เรียกว่า ปฏิบัติการดีเลิศกำลังร้อน (Quick – HAS : Quick Hot Area Synthesis) หรือกระบวนการใช้ข้อมูลให้เกิดผลเร็วโดยการมีส่วนร่วมของ “คน” ทุกฝ่ายในชุมชน ที่มีการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดที่มีเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหาด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน เพราะปัญหาที่ไม่ได้รับการคลี่คลายถือเป็นการฝากการบ้าน ที่เปรียบได้กับการทอดเลขไว้ในใจยิ่งนาน ยิ่งทำให้ลืมได้ง่ายขึ้นเท่านั้นสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการเรียนรู้ของคน

ภาพรวมการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ 17 จังหวัด โดยมีทุกฝ่ายให้ความร่วมมือในการจัดเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างของประชาชน องค์การปกครองท้องถิ่น (อปท.) ชำนาญการ ซึ่งมี “แผนแม่บทชุมชน” เป็นตัวกลางในการสร้างการเรียนรู้และการเข้าใจถึงปัญหาของชาวบ้าน รวมถึงการเป็นแนวทางการสร้างระบบการบูรณาการที่ใช้แผนแม่บทชุมชนที่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของประชาชนเป็นตัวตั้งสำหรับการประสานทรัพยากรเข้ามาตอบสนอง

และใช้ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือน และข้อมูลอื่นๆ ที่มีอยู่ในระบบและการสำรวจข้อมูลตามความสนใจเฉพาะ เช่น ข้อมูลต้นทุนการผลิต ที่ดิน น้ำ หนี้สิน และการเสริมความรู้ทางด้านวิชาการเป็นตัวเชื่อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างความร่วมมือกับหน่วยงานสนับสนุนในพื้นที่ อีกทั้งยังมีการนำข้อมูลไปเชื่อมโยงกับศูนย์ปฏิบัติการจังหวัด (POC: Provincial Operation Center) ซึ่งเป็นโครงสร้างที่รองรับการวางแผนยุทธศาสตร์จังหวัดและเชื่อมโยงข้อมูลกับระบบส่วนกลางต่อไปหากพิจารณาการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในวิธีการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่กระบวนการวางแผนชุมชนที่มุ่งเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน ดังนั้นคณะผู้วิจัยเห็นว่าควรศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยอาศัยความรู้ และการเรียนรู้ของคนในชุมชนเป็นหลัก หรือที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนาชุมชนฐานความรู้ (Knowledge Based Community) เพื่อมุ่งสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของการใช้ข้อมูลเพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชน
2. เพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

ประชากรในการวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จาก 17 จังหวัด

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders)

จังหวัดละ 2 คน รวมจำนวน 34 คนโดยใช้วิธีการเลือกตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

2. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

ประชากรในการวิจัย คือ คือ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จาก 17 จังหวัด

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) จำนวน 10 คน เพื่อได้ข้อมูลหลักการการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อทราบถึงหลักการวิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการประเมินคุณภาพชีวิตของชุมชน จำนวน 10 คน

ประชากรในการวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ อปท. นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพชีวิต

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในงานวิจัย คือ นักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) ที่เกี่ยวข้องกับการประเมินคุณภาพชีวิต จำนวน 10 คน เพื่อทราบถึงหลักการ

วิเคราะห์ข้อมูลครัวเรือนเพื่อนำไปสู่แนวทางสำหรับการวิเคราะห์คุณภาพชีวิตของชุมชน

4. การร่างและการตรวจสอบ(ร่าง) แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน โดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group)

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ มี 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นจากผลของโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจน การพัฒนาสังคม และสุขภาพในพื้นที่ 17 จังหวัด ระยะที่ 1 และระยะที่ 2 เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมโครงการฯ

2. การถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชนโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเลิศ 17 จังหวัด จังหวัดละ 2 แห่ง รวมเป็น 34 คน

3. การสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักพัฒนาอิสระ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิจัย นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานภาครัฐภาคเอกชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาสำหรับการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้ จำนวน 10 คน

4. ตรวจสอบ (ร่าง) แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนโดยกระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group) จำนวน 9 คน

5. การนำเสนอแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ในการถอดความรู้สำหรับชุมชนที่เป็นเลิศที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนนำไปสู่การใช้ข้อมูลเพื่อการวางแผนชุมชน

แบบสัมภาษณ์เพื่อกำหนดเป็นกรอบโครงสร้างเนื้อหาคู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนด้วยรูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามแนวทางชุมชนแห่งการเรียนรู้

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารข้อมูล โดยการจำแนกประเด็นสำคัญเพื่ออธิบายข้อมูล การสกัดประเด็นหลักและประเด็นรอง โดยนำเสนอในรูปแบบของความเรียง สำหรับการวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์โดยสรุปเป็นประเด็นต่าง ๆ และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามกรอบแนวคิดของการวิจัย และจัดทำผลการสัมภาษณ์ในตารางสรุปประเด็นหลักและประเด็นรอง

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโครงการความร่วมมือเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนการพัฒนาสังคมและสุขภาวะ พบว่า 1) การนำข้อมูลบัญชีครัวเรือนในชุมชนมาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนพัฒนาชุมชน แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงในการวางแผนชุมชนเห็นการเปลี่ยนแปลงระดับบุคคล ครัวเรือน และชุมชน 2) มีกลไกการทำงานจากทุกภาคส่วน 4 ระดับ คือ ระดับจังหวัด ระดับอำเภอ ระดับตำบล และระดับหมู่บ้านมีกลไกบูรณาการแผนชุมชนกับแผนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การวางแผนสัมพันธ์กับห่วงโซ่คุณค่าในชุมชนด้านการเกษตร อุตสาหกรรม และการบริการเกิดกระบวนการแปรรูปสินค้าชุมชน การออม และการใช้จ่ายที่เน้นการพึ่งตนเองได้

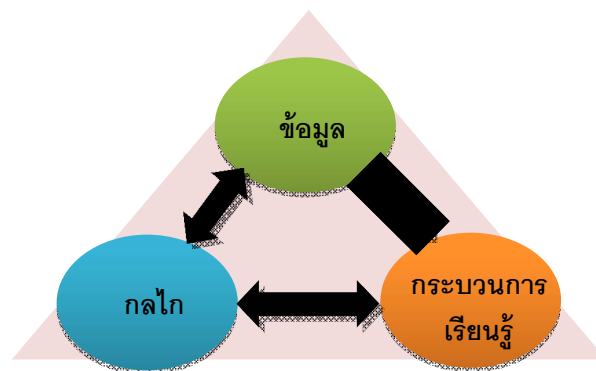
2. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง 34 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิของชุมชนเพื่อถอดรูปแบบที่เป็นเลิศของชุมชนที่มีการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือน เพื่อการวางแผนชุมชน พบว่า ชุมชนส่วนใหญ่ใช้สมุดบัญชี

รายรับ-รายจ่าย ของ สกว. โดยบันทึกทุกวัน สรุปเป็นรายสัปดาห์ สิ่งที่ชุมชนเรียนรู้จากบัญชีครัวเรือนแล้วส่งผลให้มีการปรับเปลี่ยน ได้แก่ การมีรายจ่ายสูง ทำให้รู้จักตนเอง เพราะรู้รายจ่ายว่าประหยัดหรือฟุ่มเฟือย มีการลดรายจ่าย มีการออม ลดต้นทุนการผลิต วางแผนชีวิตด้วยการปรับลด ปลดหนี้ ตั้งวิสัยกิจชุมชน จัดการสวัสดิการชุมชน ตั้งศูนย์การเรียนรู้ เพื่อสร้างอาชีพ ชุมชนสามารถนำข้อมูล สภาพ และปัญหาด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านสุขภาพ ด้านสวัสดิการชุมชน และด้านวัฒนธรรมใช้เป็นข้อมูลเพื่อวางแผนการจัดการทรัพยากรชุมชน วางแผนสุขภาพ วางแผนด้านสวัสดิการชุมชน วางแผนด้านการเรียนรู้ และวางแผนด้านศิลปวัฒนธรรม แผนชุมชนแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ แผนทำเอง แผนทำให้ และแผนทำร่วม รวมถึงขั้นตอนการจัดทำแผนชุมชน

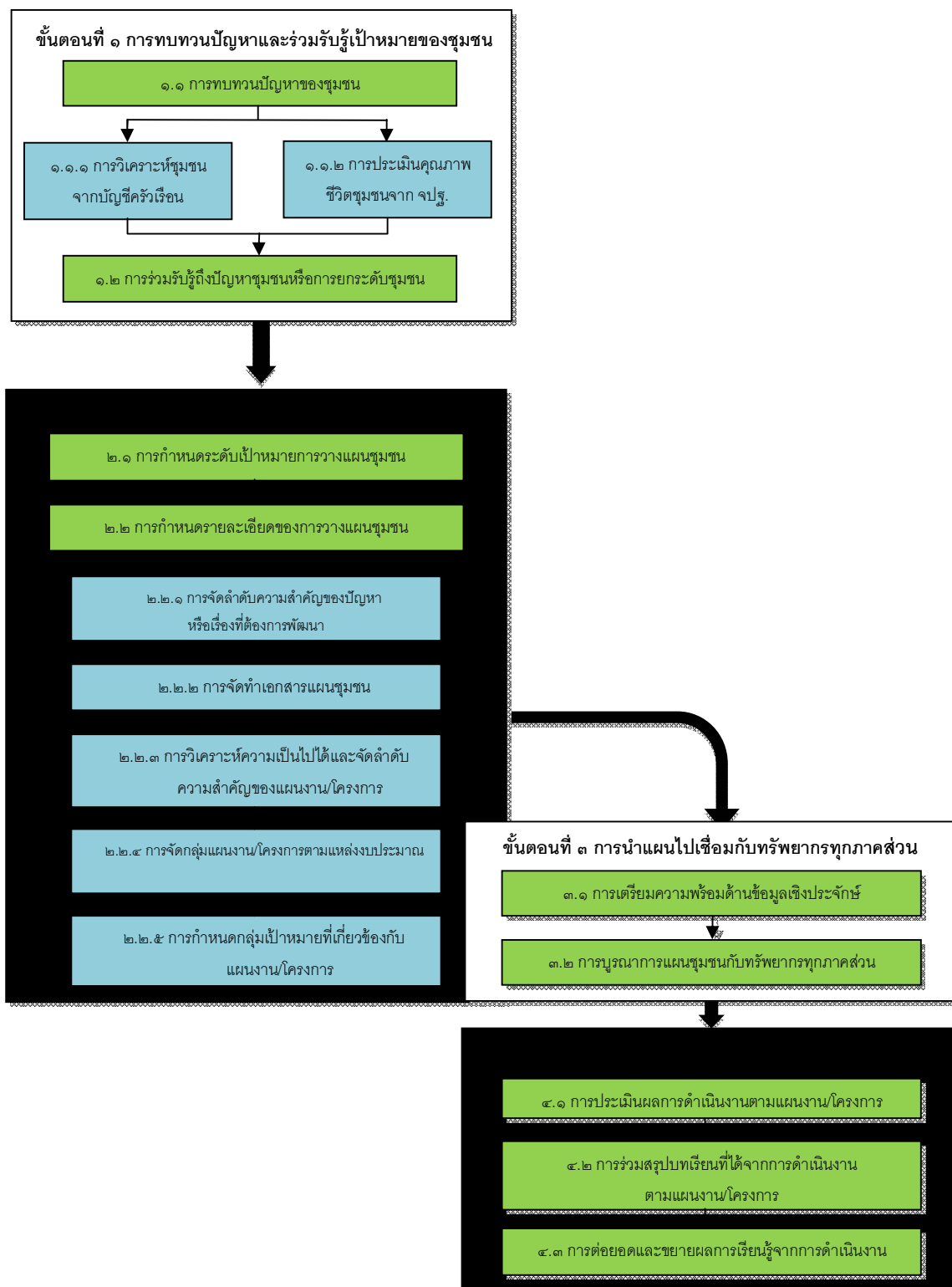
3. ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มตัวอย่าง 10 คน ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน พบว่า คู่มือการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วยรายละเอียด 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) คน จำแนกเป็น 1.1) แกนนำชุมชน : คุณลักษณะของแกนนำที่ดีการสร้าง/หนุนเสริมแกนนำชุมชน ทักษะที่จำเป็นของแกนนำ และบทบาทหน้าที่ของแกนนำ 1.2) วิทยากรกระบวนการ : คุณลักษณะ ความรู้ทักษะความสามารถ บทบาทหน้าที่ ผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ 2) การเรียนรู้ ได้แก่ เป้าหมาย รูปแบบ ทักษะที่จำเป็น สภาพแวดล้อม บุคคลที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ 3) ชุมชน ได้แก่ การวิเคราะห์ชุมชน รูปแบบความสัมพันธ์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และ 4) เทคโนโลยี ส่วนที่ 2 ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ได้แก่ 1) การทบทวนแผนและร่วมรับรู้ปัญหาชุมชน 2) การกำหนดเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ชุมชน 3) การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น 4) การร่วมเก็บข้อมูล และแหล่งวิทยาการ 5) การร่วมวางแผนและดำเนินการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 6) การร่วมสรุปบทเรียนและประเมินผลการแก้ปัญหาของชุมชน 7) การจัดการความรู้ของชุมชน

ส่วนที่ 3 เป้าหมายในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ลักษณะและวิธีการพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนอยู่ดีมีสุข ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และชุมชนยั่งยืน

4. ผลการสนทนากลุ่มของผู้ทรงคุณวุฒิด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน จำนวน 9 คน พบว่า ควรนำขั้นที่ 2 การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน (ระบิดความคิด) และการจัดการความรู้ นำไปองค์ประกอบของกลไก โดยมีการลดขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้เหลือ 4 ขั้นตอน 5. แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ 1. ข้อมูล โดยมีหลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชี ได้แก่ 1.1) เน้นการวิเคราะห์ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนที่ทำให้ชาวบ้านรู้จักสาเหตุของปัญหาที่แท้จริง 1.2) การนำยอดรายรับ - รายจ่ายรวม มาใช้ในการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนในด้านต่างๆ 1.3) ไม่ควรนำเงินกู้ยืมไปรวมกับรายรับ-รายจ่าย 1.4) การวิเคราะห์รายจ่ายควรดูประเภทของการจ่ายว่ามีลักษณะใด 1.5) การวิเคราะห์รายรับ การฝากเงินธนาคาร การซื้อพันธบัตร การฝากเงินออมในรูปแบบของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน รวมถึงการเล่นแชร์ ถือว่าเป็นการออม 1.6) ข้อมูลจากบัญชีครัวเรือนสามารถสะท้อนพฤติกรรมของครัวเรือนในรูปแบบต่าง ๆ ได้ 1.7) การวิเคราะห์บัญชีครัวเรือนทำให้ชาวบ้านเกิดความคิดอย่างเป็นระบบ และ 1.8) การวิเคราะห์ทั้งหลายต้องใช้ข้อมูลเชิงปริมาณที่เป็นตัวเลขจากบัญชีครัวเรือน 2. กลไกประกอบด้วย คน ความสัมพันธ์การจัดการความรู้ และการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน และ 3. กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนมี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การทบทวนปัญหาและร่วมรับรู้เป้าหมายของชุมชน 2) การร่วมวางแผนและเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาชุมชน 3) การนำแผนเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน และ 4) การประเมินผลและร่วมสรุปบทเรียน

ภาพที่ 1 องค์ประกอบของการจัดการกระบวนการเรียนรู้เพื่อการวางแผนชุมชน

ภาพที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้ สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้ แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชนแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ข้อมูล กลไก และกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องแนวคิดของ สีลาภรณ์ บัวสาย (2554) ได้กล่าวถึงเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างการบูรณาการเชิงพื้นที่ ได้แก่ 1) เป้าหมายร่วม 2) กลไก 3) ข้อมูล และ 4) กระบวนการจัดการความรู้และการเรียนรู้ และกระบวนการจัดการความสัมพันธ์สามารถวิเคราะห์ออกเป็น 3 ดังภาพที่ 2 ส่วนโดยมีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูล หลักการวิเคราะห์ข้อมูลบัญชีครัวเรือนเพื่อให้เกิดความหมายกับข้อมูลสอดคล้องกับแนวคิดในการสร้างความหมายให้กับข้อมูลของ สุธีระ ประเสริฐสรรพ (2553) ได้แก่ 1) การจัดกลุ่มข้อมูลด้านรายรับ – รายจ่ายที่สะท้อนถึงความหมายของสถานภาพชุมชนในมิติต่าง ๆ 2) การจัดข้อมูลให้แสดงถึงความสัมพันธ์กันเอง 3) การจัดข้อมูลให้แสดงความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น ๆ ทำได้เมื่อมีข้อมูลเฉพาะในการเปรียบเทียบกันแล้วและนำไปผูกความสัมพันธ์กับข้อมูลอื่น เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ ซึ่งจะต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ของข้อมูลอื่นกับข้อมูลบัญชีครัวเรือนและ 4) การประมวลความสัมพันธ์ทั้งหมด ซึ่งช่วยให้ชุมชนสามารถเข้าใจในปรากฏการณ์ว่า ทุกอย่างล้วนสัมพันธ์กันจนในที่สุดรู้ถึงความหมายของข้อมูล ซึ่งเรียกว่าเป็นการรู้ความหมายที่ทำให้เกิดความหมาย

สำหรับการแบ่งประเภทข้อมูลสามารถแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) **ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน** ประกอบด้วย 1.1) ข้อมูลศักยภาพชุมชน 1.2) ข้อมูลด้านสังคม วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง 1.3) ข้อมูลด้านเศรษฐกิจ และ 1.4) ข้อมูลด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการแบ่งประเภทชุมชนเมือง และชุมชนชนบท ของ สนธยา พลศรี (2545) ได้กล่าวถึงลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน และ 2) **ข้อมูลพื้นฐานของครัวเรือน** ได้แก่ รายรับ รายจ่าย เงินออมและหลักประกัน หนี้สิน และบัญชีที่ดิน

ส่วนที่ 2 กลไก ทำให้เกิดการจัดกระบวนการเรียนรู้ ประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1. **คน** ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของสนธยา พลศรี (2550) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการพัฒนาชุมชนที่สำคัญคือ คน เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของของคนในชุมชนร่วมกันจึงเกิดผลสำเร็จได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้นำซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวอย่าง ที่ประสงค์ รณรงค์ (2550) ได้กล่าวไว้อีกด้วยและวิทยาการกระบวนการซึ่งมีส่วนในการขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Fran Rees (2005) 2. **ความสัมพันธ์** ประกอบด้วย 2.1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องในการจัดการความสัมพันธ์ คือ ข้อมูล ประเด็นการบูรณาการร่วมกัน การจัดการความรู้ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง 2.2) วิธีการเชื่อมโยงทรัพยากรทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการจัดทำข้อมูลที่สามารถสะท้อนความจริงของ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับการสรุปผลของ Gerdes, Jennifer; Jefferson, Terri. (2015) คือ ส่วนหนึ่งของประสบการณ์การเรียนรู้ในชุมชนจะส่งผลต่อความก้าวหน้าในการใช้การมีส่วนร่วมในการฝึกทักษะการสะท้อนและการตระหนัก ดังนั้นการสะท้อนความจริงของชุมชนจะช่วยให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ 3. **การจัดการความรู้** (Knowledge Management) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ 1) การจัดแผนที่ความรู้ของปราชญ์-ภูมิปัญญาชาวบ้านในแต่ละด้านของชุมชน 2) มีการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างปราชญ์ – ภูมิปัญญาชาวบ้านกับชาวบ้าน 3) มีการนำความรู้ไปใช้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมในการพัฒนาการเรียนรู้ของชาวบ้านที่เพิ่มศักยภาพให้คนในชุมชน และ 4) มีการจัดเก็บฐานข้อมูลความรู้ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน และพัฒนาองค์ความรู้ที่จำเป็นสำหรับคนในชุมชนให้มีความทันสมัยและถูกต้อง และยังคงสอดคล้องกับแนวคิดกระบวนการจัดการความรู้ ของพรพิมล หรรษาภิรมย์โชค (2554) ซึ่งมีกระบวนการจัดการความรู้ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การถอดความรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนำความรู้ไปใช้และการบำรุงรักษาความรู้ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ถ่ายทอดการนำไป

ประยุกต์ใช้ในชุมชน ดังนั้นการจัดการความรู้จึงเป็นเครื่องมือในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นระบบ และ 4. **การสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ภายในชุมชน** ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) **การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับการเรียนรู้เกี่ยวกับความสำคัญและเป้าหมายการเรียนรู้ของชุมชน** ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของโครงการวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ของชุมชน โดย ปาริชาติ วลัยเสถียร (2550) ได้สรุปผลไว้ว่า การเรียนรู้ของชุมชนเป็นการเรียนรู้เพื่อแก้ทุกข์และเพิ่มอำนาจในการจัดการตนเอง โดยมีวัตรกรรมการเรียนรู้ คือ การเรียนรู้แบบบูรณาการ ตระหนักถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เชื่อมโยงตนเอง ครอบครัว ชุมชนและสังคม เปรียบเทียบกระบวนการเปลี่ยนแปลงของอดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มของอนาคต เริ่มจากการเรียนรู้เชิงประเด็นเรื่อง และขยายไปสู่การเรียนรู้เชิงบูรณาการในทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประสานการเรียนรู้ทั้งมิติด้านนอกและด้านในอันเป็นการพัฒนาด้านจิตวิญญาณ เนื่องจากเป้าหมายของการเรียนรู้ของชุมชน คือ การเรียนรู้เพื่อแก้ทุกข์ของคนในชุมชน และ 2) **การสร้างสภาพแวดล้อมและบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้** ในส่วนของวิธีการเรียนรู้นั้นสอดคล้องกับ ของปาริชาติ วลัยเสถียร (2550) ได้กล่าวถึงวิธีการเรียนรู้ ได้แก่ 1) กระบวนการเชิงปฏิสัมพันธ์สามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง ผู้อื่นและบุคคลภายนอก 2) การศึกษาดูงานจากรูปธรรมจริงทั้งภายใน และภายนอกชุมชน รวมถึงกิจกรรมต่าง ๆ และ 3) การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงโดยการลองผิดลองถูก และการค้นหาเอกลักษณ์ของตนได้ เนื่องจากการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชนสามารถใช้รูปแบบการเรียนรู้ได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของแต่ชุมชนบางชุมชนอาจชอบไปศึกษาดูงานภายนอกพื้นที่ แต่บางชุมชนอาจชอบเรียนรู้กับปราชญ์ภายในชุมชนเพราะมีความใกล้ชิดจึงทำให้กล้าซักถามหากมีข้อสงสัย การใช้กรณีศึกษา ตามแนวคิดของ Mayer and Ezell, 1992 อ้างถึงใน เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง (2534) การเรียนโดยใช้ปัญหาเป็นหลักของ Arends(2001) เป็นต้น

ส่วนที่ 3 กระบวนการเรียนรู้ เพื่อนำไปสู่การวางแผนชุมชนสอดคล้องกับแนวคิดของ สีลาภรณ์ นาคทรพรพ (2538) และอนุชาติ พวงสำลี และวิบูรณ์ วิสารทสกุล (2541) ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนจะทำให้ชุมชนนั้นสามารถแก้ปัญหาหรือเปลี่ยนแปลง หรือขับเคลื่อนตนเองจากที่เป็นอยู่ ทั้งนี้การเรียนรู้ที่ดีของชุมชนต้องเกิดจากการเรียนรู้จากการกระทำร่วมกัน อาจได้แก่การทำงานต่าง ๆ หรือการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน หากเป็นการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาก็จะทำให้ชุมชนนั้นมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ที่ตั้งคำถามตอบคำถาม หาสาเหตุและแนวทางการแก้ปัญหา

ข้อเสนอแนะ

สำหรับการนำแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน สามารถสรุปได้ดังนี้ 1) หน่วยงานระดับกระทรวง หรือจังหวัด กรมหรือส่วนราชการระดับภูมิภาค หน่วยงานระดับท้องถิ่น หน่วยงานระดับชุมชน ควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมการใช้แนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน เช่น การกำหนดเป็นนโยบายของหน่วยงาน และเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รวมถึงการส่งเสริมให้หน่วยงานระดับชุมชนจัดทำแผนชุมชนที่ใช้ข้อมูลมาวิเคราะห์ก่อนการวางแผน 2) ผู้นำ แกนนำชุมชนต้องเข้าใจถึงหลักการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน 3) ชาวบ้านจะต้องมองเห็นถึงประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ภายหลังหลังจากการจดบันทึกบัญชีรายรับ – รายจ่ายของตนเอง และสามารถนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตได้ และ 4) กระบวนการนำแนวทางการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อวางแผนชุมชน แล้วทำให้เกิดผลจนเป็นรูปธรรม เพราะคนจะเปลี่ยนแปลงได้ก็ต่อเมื่อเขามั่นใจว่าการกระทำดังกล่าวมันเกิดผลได้จริงซึ่งสอดคล้องกับองค์ประกอบการเรียนรู้ในชุมชนที่เชื่อมโยง สังคม การสอน และการแสดงความรู้ความเข้าใจ ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงความใส่ใจในการทำให้เกิดความหมายซึ่งขึ้นอยู่กับความเข้าใจ (Peacock, Susi; Cowan, John, 2016)

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยครั้งนี้ต้องขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณวิจัย

บรรณานุกรม

- เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง(2534). การสอนและการฝึกอบรมทางการบริหารโดยวิธีกรณีศึกษา. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, พรพิมล ธรรมพาณิชย์โชค. (2554). การจัดการความรู้ในการศึกษา (KM in Education). นครปฐม: บริษัท เพชรเกษมพรินติ้ง กรุ๊ป จำกัด.
- ประยงค์ รัตนรงค์. (2550). **ผู้นำการเรียนรู้**. กรุงเทพฯ : สถาบันส่งเสริมการจัดการความรู้เพื่อสังคม.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร. (2550). รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่องกระบวนการเรียนรู้และจัดการความรู้ของชุมชน. สำนักงานกองทุนสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- สนธยา พลศรี. (2545). **ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สนธยา พลศรี. (2550). **เครือข่ายการเรียนรู้ในงานพัฒนาชุมชน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : โอ.เอส. พรินติ้ง เฮาส์.
- ลีลาภรณ์ นาคทรัพย์ (2538). ระบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน : กรณีศึกษาชุมชนอีสานใต้. วารสารสุโขทัยธรรมาธิราช. 8 (2) (พฤษภาคม – สิงหาคม 2538) : 38-48.
- ลีลาภรณ์ บัวสาย. (2554). ABC : การวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ลีลาภรณ์ บัวสาย. (2554). **พลังความรู้และความร่วมมือ:บทเรียนจากการวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สุธีระ ประเสริฐสรรพ. (2553). **ถอดรหัสความหมายข้อมูลวิจัย: ฉบับนักวิจัยสามัญ**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อนุชาติ พวงสำลี และ วีรบุรณ วิสารทสกุล. (2541). **ประชาสังคม : คำ ความคิดและความหมาย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชนพัฒนา.
- Fran Rees (2005). *The facilitator excellence handbook*, 2nd ed. The United States of America. Wiley & Sons, Inc,
- Arends Richard. (2001). *Learning teach*. (5th ed) singapore : McGraw-Hill higher education.
- Gerdas, Jennifer; Jefferson, Terri. (2015). How a professional learning community changed a family child care provider's beliefs and practiced YC: Young children. Vol. 70 Issue 5, p8-13. 6p.
- Peacock, Susi; Cowan, John.(2016). From presences to linked influences within communities of inquiry. International Review of Research in Open & Distance Learning. Sep2016, Vol. 17 Issue 5, p267-283. 17p.